
Rok Jubileuszowy w Biblii

PŁASZCZYZNA FILOLOGICZNA

Określenie „rok jubileuszowy” pochodzi od łacińskiego słowa „jubilum”, które oznacza: radość, wesołość, pogodne usposobienie, okrzyki radości. Łacińskie słowo „jubileus”, które znajdujemy w Wulgacie św. Hieronima pochodzi od hebrajskiego terminu – „jobel” (czyt. *jowel*). Oznaczał on pierwotnie barana, potem róg barani, na którym grano radosne melodie z okazji ważniejszych uroczystości narodowych i religijnych. W tym znaczeniu występuje to słowo np. w Wj 19,16 (ogłoszenie przymierza na Synaju): *Trzeciego dnia rano rozległy się gromoty z błyskawicami, a gęsty obłok rozpostarł się nad górą i rozległ się głos potężnej trąby, tak że cały lud przebywający w obozie drżał ze strachu* i Joz 6,5 (zdobycie Jerycha przez Izraelitów): *Gdy więc zabrzmi przeciągle róg barani i usłyszycie głos trąby, niech cały lud wzniesie gromki okrzyk wojenny, a mur miasta rozpadnie się na miejscu i lud wkroczy, każdy wprost przed siebie*. W obu przytoczonych tekstach słowo „jobel” występuje w znaczeniu trąby z rogu baraniego, którą obwieszczano nadejście jakiejś bardzo waż-

nej chwili. W procesie rozwoju języka hebrajskiego słowo to przybrało nieco inne znaczenie. Co najmniej od VII lub VI w. przed Chrystusem (reformacja religijna króla Jozjasza) zaczęto je używać w znaczeniu uroczystego trąbienia na rozpoczęcie specjalnego roku poświęconego Jahwe. Następnie terminem tym określano już nie samą czynność trąbienia, ale cały rok święty – jubileuszowy.

Tłumaczenie greckie Septuaginty oddaje słowo hebrajskie „jobel” przez wyrażenie oznaczające rok odpoczynku po zmęczeniu, rok darowania, przebaczenia. Józef Flawiusz w *Starożytnościach Żydowskich* 3, 12, 3 mówi, że słowo „jobel” oznacza wolność.

Analiza filologiczna słowa „jobel” pozwala na syntetyczne ujęcie następujących elementów treściowych:

1. Rok jubileuszowy to okres czasu poświęcony w sposób szczególny Bogu, zamknięty w granicach przyjętego roku kalendarzowego.

2. Rok ten ma być czasem odpoczynku, przebaczenia i darowania zaciągniętych długów.

3. Jest to także rok wolności i powszechnej radości.

TŁO HISTORYCZNE I ANALIZA EGZEGETYCZNA

Informacje o roku jubileuszowym zawarte w Biblii są bardzo skąpe i niejasne. Wszystko, co wiemy o roku jubileuszowym opiera się na danych z Kpł 25, 8-17; 27,17-24 i Lb 36,4. Dwa ostatnie teksty są jednak późnego pochodzenia. Początek święcenia tej uroczystości pozostaje nieokreślony w czasie. Ani Pismo św., ani ówczesna literatura pozabiblijna nie podają nam żadnych informacji na ten temat. Nie możemy więc powiedzieć, czy i w jaki sposób świętowano rok jubileuszowy. Dane zawarte w Biblii mają raczej charakter religijnego moralno-dydaktycznego pouczenia niż historycznego przekazu o roku jubileuszowym i tak są odczytywane. Być może, rok jubileuszowy nie był nigdy obchodzony w praktyce. Egzegeci dopatrują się teologicznych podstaw tego święta w kontekście historycznym powrotu z wygnania babilońskiego. W 586 roku przed Chrystusem Królestwo Judy zostało podbite przez króla babilońskiego Nabuchodonozora i znaczna część mieszkańców Judy została deportowana do Babilonii. Kiedy Babilonia została podbita przez Persów, Cyrus, władca nowego imperium wydał ok. 536 dekret zezwalający podbitym narodom na powrót do własnej ziemi. Dotyczyło to również deportowanych mieszkańców Judy. Mienie tych, którzy chcieli powrócić do kraju (ziemia, domostwa, niewolnicy) było już zajęte przez nowych

właścicieli. Powracający nie mieli więc do czego wracać. Wtedy, przy końcu wygnania babilońskiego redaktor zebrał prawa dotyczące odzyskania własności i uzyskania wolności utraconej przez zaprzeczenie. W ten sposób dał powracającym z Babilonii, oraz tym, którzy utracili dobra na skutek nowej koniunktury politycznej pod panowaniem babilońskim, podstawy prawne do odzyskania wolności i utraconych dóbr materialnych. Okres wygnania trwał około 50 lat, stąd rok jubileuszowy miał następować po 7 latach szabatowych (7 x 7).

Wszelkie relacje Starego Testamentu o roku jubileuszowym występują w ścisłym połączeniu z rokiem szabatowym. Dane biblijne o roku szabatowym zawarte są w Kpł 25,2-7 i 18-22. Obchodzenie roku szabatowego miało polegać głównie na pozostawieniu w każdym siódmym roku ziemi odłogiem i na powstrzymaniu się od wszelkiej pracy na roli: *Sześć lat będziesz obsiewał swoje pole i sześć lat będziesz obcinał swoją winnicę i będziesz zbierał jej plony. A w siódmym roku będzie całkowity szabat dla ziemi, szabat dla Jahwe.* Motywacja tego przepisu była ściśle religijna. Uroczystość roku jubileuszowego pojawiła się na bazie roku szabatowego. Jeśli chodzi o czas obchodzenia roku jubileuszowego, czytamy: *Wtedy policzysz sobie 7 lat szabatowych, to jest 7 razy po 7 lat, tak że czas lat szabatowych wyniesie ci 49 lat. Dziesiątego dnia siódmego miesiąca zatrąbisz w róg w całej waszej ziemi. Będziecie święcić pięćdziesiąty rok i oznajmicie uwolnienie w kraju dla*

wszystkich jego mieszkańców. Będzie to wasz jubileusz i każdy z was powróci do swojej własności i swojego rodu. Rok pięćdziesiąty będzie dla was jubileuszem (Kpł 25,8-11).

Tak więc początek roku jubileuszowego ogłaszano uroczystym trąbieniem w róg w dniu 10 siódmego miesiąca, tj. Tiszri (początek października). Był to tzw. Wielki Dzień Pojednania (*Jom Ha-Kippurim*). Pojawiają się tutaj pewne trudności interpretacyjne. Dzień Pojednania był dniem ogólnej pokuty narodowej stąd trudno przyjąć, że dzień ten był początkiem roku jubileuszowego, który ze swej natury był rokiem radości i beztróskiego świętowania. Niektórzy egzegeci (np. F.M. Lemoine) twierdzą, że proklamowanie roku jubileuszowego miało miejsce kilka dni później – 15 Tiszri w Święto Namiotów, kiedy to odbywało się uroczyste zwołanie całego zgromadzenia narodowego. Możliwe jest pogodzenie tej rozbieżności. Być może do radoznego świętowania roku jubileuszowego przygotowywano się kilkudniową pokutą. Ponadto trudno stwierdzić, który rok był jubileuszowy: 49 czy 50. Jeśli przyjmiemy, że był to rok pięćdziesiąty, to ziemia leżała odłogiem co najmniej dwa lata. Wtedy plody ziemi musiałyby wystarczyć na wyżywienie ludności przez trzy lata. W kraju tak ubogim i mało urodzajnym, jak teren dzisiejszego Izraela, byłoby to niemożliwe. Autor natchniony uważa, że jest to możliwe dzięki specjalnej opiece, jaką Bóg otacza swój naród wybrany. W Kpł 25, 20-21 czytamy: *Jeśli zaś powie-*

cie, co będziemy jedli w siódmym roku, jeśli nie będziemy siali ani zbierali plonów? Ześlę wam błogosławieństwo w szóstym roku tak, że plonów wystarczy wam na trzy lata. Wielu egzegetów przyjmuje, że rokiem jubileuszowym był rok 49, tzn. siódmy rok siódmego cyklu szabatowego.

PRZYWILEJE, PRZEPISY PRAWA ROKU JUBILEUSZOWEGO

Świętowanie roku jubileuszowego wiązało się ze specjalnymi przywilejami, które stanowiły powtórzenie, zmodyfikowanie i poszerzenie przywilejów roku szabatowego. Wzmianki o roku jubileuszowym zawarte w Kpł 25,8-17 są lakoniczne. Wiedzę na temat roku szabatowego i przywilejów z nim związanych czerpiemy z Kodeksu Przymierza (Wj 20,22-23,33), Kodeksu Deuteronomicznego (Pwt 12-26) oraz z Neh 10,30-32. Teksty te stanowią komentarz do Kpł 25.

Najważniejszym przywilejem roku jubileuszowego było przywrócenie wolności wszystkim członkom narodu wybranego, którzy popadli w niewolę i odzyskanie przez nich dawnej własności: *Każdy powróci do swej własności i do swego rodu* (Kpł 25,10). Własność to ziemia i domostwa, które na niej stoją. Odrębne przepisy dotyczyły domu w mieście i domu na wsi. Dom w mieście mógł być odkupiony w ciągu roku. Jeśli jego dawny właściciel tego nie uczynił, to dom nie był wolny w roku jubileuszowym (Kpł 25,29-30). Domy na wsi traktowano jako stanowiące całość z własnością gruntową

i stosowano do nich te same prawa, co do gruntu. Można je było odkupić w każdym czasie, a jeśli to nie nastąpiło, to w roku jubileuszowym wracały do dawnych właścicieli (Kpł 25,31). Wyjątek stanowiły domy Lewitów. Niezależnie czy były one usytuowane na wsi czy w mieście, Lewici mogli korzystać w każdym czasie z prawa wykupu, a w roku jubileuszowym domy musiały być im zwrócone (Kpł 25,33). Pastwiska sąsiadujące z miastami lewickimi nie mogły być sprzedawane pod żadnym pozorem, gdyż stanowiły one wieczystą własność Lewitów. Prawo jubileuszowe, wyjaśnia dlaczego wszelka własność, a szczególnie ziemia nie może być sprzedawana wieczyście. Motywacja jest dwójakiego rodzaju: religijna i społeczna. Motywacja religijna zawarta jest w zdaniu: *Nie wolno sprzedawać ziemi na zawsze, ponieważ ziemia należy do mnie, a wy jesteście u mnie cudzoziemcami i osadnikami* (Kpł 25,23). Cały Stary Testament jest przeniknięty tą myślą: jedynym i prawowitym właścicielem ziemi jest tylko Bóg-Jahwe. Izraelici zamieszkujący tę ziemię są tylko jej dzierżawcami, może być więc mowa jedynie o czasowej zmianie właściciela. Każda dzierżawa, jeżeli ziemia nie została wykupiona wcześniej przez jej prawowitego właściciela, kończyła się w roku jubileuszowym. Współczesna egzegeza podkreśla aspekt społeczny tego przepisu. Prawo jubileuszowe miało chronić obywateli przed nierównością klasową, zapobiegało bogaceniu się jednych kosztem drugich oraz chroniło przed lichwą i wy-

zyskiem. Gdy Izraelita stracił wszelkie mienie, by móc przeżyć musiał sam siebie zaprzedać w niewolę. Istniała również w Izraelu tzw. instytucja *goela*. Goel to odkupiciel, wykupiciel. Tym terminem określano najbliższych męskich członków rodziny, na których spoczywał obowiązek wykupu krewnych, którzy popadli w tarapaty finansowe lub w niewolę. Ale nie zawsze było to możliwe. Prawo jubileuszowe przywracało niewolnikom izraelskim całkowitą wolność (Kpł 25, 35-42). Każdy niewolnik Izraelita pozostawał nadal członkiem narodu wybranego. Nie był on w gruncie rzeczy niewolnikiem lecz najemnikiem i osadnikiem (Kpł 25,40). Nie można mu było narzucać pracy niewolniczej, brać procentów od pożyczek, ani uprawiać względem niego lichwy. Z nastaniem roku jubileuszowego on sam, jego rodzina i była własność powracały do dawnego stanu. Kodeks Deuteronomiczny (Pwt 15, 13-15) zobowiązuje pracodawcę, by uwolnionego niewolnika izraelskiego wyposażył w konieczne dobra materialne ze swojej własności. Przepisy te dotyczą roku szabatowego. Rok jubileuszowy nadawał im większą rangę i powinność czynił obowiązkiem.

Autorzy biblijni motywują trojako przepis o przywróceniu wolności niewolnikom izraelskim: historycznie, religijnie i społecznie. Motywacja historyczna odwołuje się do sytuacji dziejowej narodu izraelskiego, który w Egipcie był ludem niewolników. W Kpł 25,38 czytamy: *Ja jestem Jahwe, Bóg wasz, który was wyprowadził z ziemi egipskiej, aby dać wam zie-*

mię Kanaan i abym był waszym Bogiem. Motywacja religijna akcentuje prawdę, że Izraelici są ludem Bożym. Bóg – Jahwe jest przewodnikiem tego ludu. Jego wola musi być dla nich najwyższym i jedynym prawem. W aspekcie społecznym chodziło nie tylko o uratowanie własności i godności osobistej każdego członka narodu wybranego, lecz przepis ten chronił jednocześnie kraj przed powszechnym bankructwem. Prawo to było bardzo humanitarne, świadczyło o dbałości o osobiste szczęście każdego Izraelity. Równowaga społeczna i ekonomiczna były uważane za konieczny element szczęścia człowieka. Rok jubileuszowy w świetle tych przepisów był przede wszystkim rokiem darowania. Darowano wolność osobistą obywatelom, którzy zaprzędali się w niewolę, a także ich ziemię, domy i długi.

Kolejny przywilej roku jubileuszowego nie dotyczy już bezpośrednio człowieka, ale odnosi się do samej ziemi i jej odpoczynku: *Rok pięćdziesiąty będzie dla was jubileuszem. Nie będziecie siać ani żąć tego, co samo urosnie, nie będziecie zbierać nieobciętych winogron. Ponieważ to jest jubileusz, on będzie dla was święty.* (Kpł 25,11-12). Tu prawo odłogowania w roku jubileuszowym pokrywa się całkowicie z przepisami roku szabatowego. To, co ziemia urodzi w roku szabatowym ma być wspólną własnością wszystkich ludzi, wolnych i niewolników, a nawet zwierząt domowych i dzikich (Kpł 25,5-7). Możemy wskazać podwójną motywację tego przepisu: religijną i ekonomiczną. W motywacji religijnej na pierwszy plan

wysuwa się schemat stworzenia świata w sześciu dniach i odpoczynku Boga w dniu siódmym. Prawo dotyczące siódmego dnia tygodnia jako dnia odpoczynku (szabatu) zostało aplikowane do układu siedmiu lat. Egzegeci współcześni są zdania, że ten system życia nie jest wymysłem Izraelitów, ale że przejęli go oni od Kananejczyków po zajęciu ich ziemi. W kraju ubogim i nieurodzajnym był to jedyny sposób zapewnienia ziemi potrzebnej płodności. Temu prawu o naturze ekonomicznej Izraelici nadali motywację religijną, wywiedzioną z przekonania, że Bóg jest jedynym prawowitym właścicielem ziemi. On więc ma prawo dysponować nią i wszystkim, co na niej wyrośnie. Przepis ten przeszedł wyraźną ewolucję: najpierw istniał przepis – potem nadano mu motywację religijną; praktyka życia – potem jej religijne uzasadnienie.

Przywilejom roku jubileuszowego towarzyszy specjalne błogosławieństwo Boże, które w tym roku spocznie na całym narodzie i obejmie wszystko i wszystkich: *Ześlę wam błogosławieństwo w szóstym roku, tak że plony wystarczą na trzy lata* (Kpł 25,21). Wzmianka o Bożym błogosławieństwie nagradzającym przestrzeganie przepisów roku szabatowego i jubileuszowego ma duże znaczenie pedagogiczne: ma wzbudzać w Izraelitach zaufanie do Boga, który otacza swój lud opieką i życzliwością. Jeśli czegoś żąda, to daje potrzebne środki i siły, a także sownie wynagradza. Izraelici przywiązywali wielką wagę do błogosławieństwa

Bożego. Trwająca przez cały rok uroczystość była związana z wieloma modlitwami i ofiarami. Jej celem było przebłaganie Boga za wszystkie winy i niesprawiedliwości oraz naprawienie wszystkich szkód, jakie nagromadziły się przez pięćdziesiąt lat i nie zostały wcześniej naprawione. Stąd niektórzy egzegeci nazywają rok jubileuszowy „wielkim rokiem pojednania i narodowej ekspiacji”. Poprzez swoje ofiary i posty naród oczyszczał się ze swoich przewinień i wynagradzał Bogu za swoje słabości. Był to rok wielkiej modlitwy, wewnętrznej mobilizacji, odnowienia naruszonej przyjaźni z Bogiem, naprawienia ludzkich krzywd i niesprawiedliwości społecznych. Większej trosce o kontakt z Bogiem i gorliwości w wierze towarzyszyć miało wzajemne darowanie długów i przywracanie sprawiedliwości społecznej w codziennym życiu.

Ks. Janusz Kręcidło MS